

O RODINNÉM NEDÍLU

V ČESKÉM A V UHERSKÉM PRÁVU

ZEMSKÉM

PŘED TRIPARTITEM

Napsal

DR. RUDOLF RAUSCHER

Rauscher 31

*Zvláštní otisk z časopisu
Učené Společnosti Šafaříkovy »Bratislavy«
ročník II., číslo 4-5.*

V BRATISLAVĚ
NÁKLADEM VLASTNÍM
1928

Rauscher

Uplynulo právě třicet let od vydání spisu prof. Kadlece o rodinném nedílu v právu slovanském.¹ Kadlecův spis vzbudil svého času velkou pozornost ve světě slovanském o právní ústav nazvaný po prvé Kadlcem rodinným nedílem. Od té doby zabývali se četní autoři v různých právech slovanských tímto právním ústavem.² Není sporu o tom ovšem, že tento právní ústav vyskytál se i v právech jiných než slovanských. Přece však některá slovanská práva vyznačují se tím, že si uchovala tento právní ústav daleko déle než práva jiná. A je tomu tak zvláště v právu českém, které rodinnou nedílnost si zachovalo velmi dlouho.

I v právu uherském setkáváme se s právním ústavem rodinného nedílu. Hodláme-li v přítomném pojednání porovnatí některá ustanovení uherského práva zemského před Tripartitem s právem českým, máme na mysli především přinéstí nový důkaz, jednak, že i soukromé právo uherské nelišilo se od ostatních zemí střeoevropských, ba naopak velmi se mu podobalo, jednak ovšem opětně ukázati, že třeba je věnovati se studiu právního vývoje v Uhrách právnímu historikovi, který chce nabýti úplného obrazu právního vývoje v zemích našich. Sleduje tento cíl, bude náš článek více programem než úplným řešením řady otázek, které se nám naskytly.

V právu uherském dosud nebyla věnována pozornost rodinnému nedílu s hlediska srovnávacího, leč opětně jen prof. Kadlcem.³ Kadlec tu věnoval pozornost ustanovením Tripartita o rodinném nedílu a porovnal je právě s analogickými ustanoveními v právu českém. Práce jeho zůstala jedinečnou. Neboť starší článek Píčov, třebas obsáhlý, je dnes již zasta-

¹ Rodinný nedíl čili zádruga v právu slovanském, Praha, 1898.

² *Peisker*, Slovo o zádruze, Praha, 1899; *Balzer*, O zadruze slowiańskicj, Uwagi i polemika, *Kwart. hist.* XIII., *Kadlec*, K slovu o zádruze, Praha, 1900; *Peřař*, K sporu o zádruhu staroslovanskou, *Č. Č. H.* VI., *Kadlec*, Rodinný nedíl ve světle dat srovnávacích dějin právních, Brno, 1901; *Прѣсняковъ*, княжое право въ древней Руси (1909); *Dąbkowski*, Prawo prywatne polskie, II. (1911), str. 156 n. *Kapras*, Manželské právo majetkové dle čes. práva zemského (1908); *Вобчев*, Българската челядна задруга (1907); *Saturník*, Jihoslovanské právo soukromé (1926).

³ *Verböczyovo* Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené, Praha, 1902, str. 191 n. 235 n.

ralý⁴ a pravověda uherská všímá si rodinného nedílu z jiných hledisk. Starší hledí jej vysvětliti právem římským,⁵ novější, pokud věnuje mu pozornost, naprosto nepřihlíží k právům slovanským.⁶ A přece čteme-li prameny práva uherského zvláště ze starší doby před Tripartitem, shledáme se zde s různými právními ústavami, které potvrzují, že právní vývoj v Uhrách nedál se nikterak osamocené bez podobenosti a bez vlivu ostatních zemí ve střední Evropě. Je tomu tak i v právu soukromém.⁷

V právu soukromém je to zvláště právo rodinné, které mnohými rysy podobá se jiným právům ve střední Evropě a z práva rodinného je to opět rodinný nedíl, jehož vlastnosti a znaky v uherském zemském právu možno velmi snadno porovnat s rodinným nedílem zvláště v právu českém. Již sama okolnost, že rodinný nedíl v zemích českých i uherských trvá velmi dlouho, déle než v ostatních zemích ve střední Evropě, k tomu napomáhá. Neboť rodinný nedíl v zemích českých zaniká teprve Obnověním zemským zřízením, kdežto v Uhrách rodinný nedíl trvá ještě déle až do 18. století.

Již tato okolnost sama nabádá, aby porovnány byly prameny práva uherského a českého zřetelem k rodinnému nedílu, když rodinný nedíl v jiných zemích středoevropských ustoupil daleko dříve právním ústavám práva římského. Právo uherské má pak hojně zpráv zachovaných zvláště ze stol. 13. a 14., které poskytují mnohou zajímavost z práva soukromého vůbec a z dějin rodinného nedílu uherského zvláště. Prameny uherské právě v tomto směru zachovaly nám různé podrobnosti, které v jiných zemích se nevyskytají. Jednou z příčin, proč se tak stalo, je i zvláštní řízení před kapitulami jako před věrohodnými místy, která měla různá právní jednání zachovati budoucnosti. A právě tyto vlastnosti právních pramenů uherských také nabádají, aby badatelé pokoušeli se o srovnávání s prameny zprávami českými, když právo české utrpělo pohromu zvláště ztrátou pramenných zpráv v zemských deskách ze 14. a 15. stol.

Právo uherské před Tripartitem je pro nás velmi zajímavé také tím,

⁴ *Pič*, Rodový byt na Slovensku a v uherské Rusi, Č. Č. M. r. 1878, str. 189–199, 344–354.

⁵ *Husztly*, Jurisprudentia practica seu Commentarius novus in Jus Hungaricum, 1745, II., tit. LXI., *Kelemen*, Institutiones Juris Privati Hungarici, 1818, II., str. 400–411; *Szlemenics*, Elementa Juris Hungarici Civilis Privati, 1819, I., str. 324–327; *Markovics*, Epitome Institutionum Juris Hungarici Privati, 1819, str. 168–170, *Jung*, Darstellung des ungarischen Privatrechtes, 1827, I., 348–351.

⁶ *Tagányi*, Geschichte der Feldgemeinschaft in Ungarn, Ung. Revue, 1895, 103 násl. Článek tento je výtahem z článku *Tagányi*, A földközösség története Magyarországon, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1894. *Tóth*, A magyar örökösödési jog szelleme (Akad. Értesítő) 1860, 1862. *Illés*, A törvényes öröklés rendje az Árpádok korában (1904), zvl. str. 53 násl., *Timon*, Ungarische Verfassungs- u. Rechtsgeschichte, 1904, str. 530 n. *Tagányi*, Lebende Rechtsgewohnheiten in Ungarn, 1922, str. 60 n.

⁷ Srov. mé Slovenské právní dějiny v rámci dějin práva ve střední Evropě, 1927.

že, ač Verböczy podlehl již recepce římsko-právní, ať po stránce vnitřní nebo jen zevnější, právo před Tripartitem zachovalo si ne sice tak jasné vytčená právní pravidla, přece však původní bez recipování zvl. římsko-právních pravidel.

Charakteristickým rysem rodinného nedílu českého i uherského bylo, že zpravidla vyžadovalo se žití všech nedílných příbuzných na společném majetku a ve společné domácnosti t. j. členové nedílné rodiny žili i v nerozdělené domácnosti a společně chlebili, jak se říkalo ve starých našich pramenech. Nedílní příbuzní v pramenech českých nazývají se pravidelně fratres indivisi, filii indivisi. Právě ze zevnějšího znaku, společného žití, vyskytají se v našich pramenech výrazy: in uno pane esse, in uno pane vivere, které rovněž mají naznačiti rodinnou nedílnost.⁸ Podobné vyjadřování nedílného poměru příbuzných vyskytá se ovšem také v jiných právech slovanských a zvláště v právu polském.⁹

Rovněž v uherských pramenech mluví se o nedílných bratřích (fratres indivisi), při čemž nedílné trvání ve společné domácnosti se zdůrazňuje různými výrazy: duo, vel plures fratres indivisi et in uno victu manentes,¹⁰ plures fratres in uno victu existentes,¹¹ fratres indivisi in una domo,¹² fratres indivisi uno pane, simulque in una domo manentes.¹³ Tyto výrazy nad obyčej velmi jasně dosvědčují, že v právu uherském byly analogické právní poměry mezi nedílnými jako v právu českém.

Nedílný poměr mezi příbuznými vyjadřován je v pramenech i jinými výrazy, které rovněž mají podobnost v obou právech. V pramenech českých se praví, že nedílný majetek je společným, »hereditates paternae... fratribus... communes,¹⁴ nebo že majetek mají nedílný všichni zároveň ve vlastnictví, »quas simul habuerunt«.¹⁵

S těmito výrazy shodují se výrazy pramenů uherských, které rovněž prohlašují, že statky nedílných jsou společné »communes«,¹⁶ že příbuzným náležejí společně »simul et communiter«,¹⁷ »aequaliter«,¹⁸ »in comuni«¹⁹ a p.

⁸ AČ XXXI., 35, č. 100, 217, č. 88, 270, č. 46.

⁹ *Kadlec*, Rodinný nedíl, 104, 109; *Balzer*, O zadrudze, I. c. 191.

¹⁰ 1435: 4 (Sigmundův dekr. I.).

¹¹ *Kovachich*, Vestigia 344 (Matyáš 1458) art. XXXIV.

¹² 1542: 43 (VI.), 1542: 20 (VII.).

¹³ 1545: 19 (IX.).

¹⁴ *Erben*, Regesta II., č. 991 (1275).

¹⁵ Rel. tab. terrae II., 132 K. 20 (1477).

¹⁶ *Fejér*, IX., 1., 533 (1347) Terras vero arabiles... ad communem eorum reliquissent... I. c. IX., 8., 359 (1398).

¹⁷ C. D. P. V., 378 č. 248 (1493).

¹⁸ *Fejér*, V., 3., 50 (1280).

¹⁹ *Fejér*, VIII., 3., 256 (1327).

S touto charakteristickou známkou souvisí i společný znak rodinného nedílu českého i uherského, že všichni nedílní museli při právních jednáních týkajících se rodinného jmění vystupovati společně a nerozdílně. O tom nalzáme nejen doklady v právu českém,²⁰ nýbrž i zajímavá sdělení z práva uherského.²¹ Velmi hojné jsou zprávy z uherských pramenů právě tak jako z pramenů českých, v nichž vystupují buď všechny osoby nedílné společně, nebo vysloven je od osob, které přímo se právního jednání neúčastní souhlas nebo konečně nedílný příbuzný, který vystupuje za ostatní prohlašuje, že přijímá veškeru odpovědnost za event. jednání svých příbuzných, při čemž se ovšem v listinách praví, že příbuzný přejímá na sebe břemena ostatních.²² A to platí i o otci, který přejímá břemena svých synů jednaje za ně.²³

Uvedené společné žití později ve 14. a 15. st. zeslabilo se jako podstatný znak rodinného nedílu nejen v právu českém, nýbrž i v právu uherském. V právu českém bylo rozhodujícím, zda existuje mezi příbuznými nedílnost desková t. j., zda určitý majetek jest nedílně zapsán do desk, třeba fakticky osoby ani spolu nebydlely na jednom majetku.²⁴ Proto ovšem vznikají i pochybnosti, zda určité osoby jsou nedílny a osoby, které tak tvrdí, musejí tuto skutečnost dokazovati.

Podobné zjevy vyskytají se i v pramenech uherských. I zde setkáváme se s tím, že často je sporno, zda vůbec určité osoby jsou nedílny²⁵ po případě, zda dříve již mezi předky jejich nenastalo rozdělení majetku.²⁶ A proto také čteme osvědčování osob před kapitolami, že jsou nedílny. A ovšem v těchto osvědčováních nalzáme mnohou charakteristickou zprávu, která rovněž osvětluje podstatu rodinného nedílu v Uhrách.²⁷

²⁰ Srov. k tomu, co praví Všehrd IV., 4., § 17, »Ktož bratříe nebo strýce nedielné má, let spravdivých došlé, nemož bez jich povolenie nic ve dsky klásti... Kadlec, Rodinný nedíl, 82.

²¹ H. Oklev. str. 108, č. 102 (1288) Ita tamen quod nullus ipsorum sine scitu alterius in possessionibus ipsorum hereditariis eorum in nostri presencia constituti, per modum protestationis nobis significare curarunt, quod ipsi cum magistro Nicolao, filio, quondam magnifici viri magistri Nicolai Bani de Lindua in una linea generationi propinqui essent, et fuissent, quia ab uno avo descendissent, cum eodem, quod tempore, et loco oportuno declarare prompti, essent et parati, et ea ratione in

²² Jen příkladem možno uvést: Fejér, IV., 2., 516 (1259); VIII., 3., 762, č. 362 (1334); Cod. Arp. VI., č. 275 (1226); VII., č. 295 (1255), str. 414, č. 196 (1248); Cod. Arp. IV., 92, č. 50 (1277); C. D. P. V., 97, č. 81 (1321); VIII., 246, č. 167 (1269), 403, č. 275 (1272), Haz. Okl., str. 104, č. 98 (1284); C. D. P. V., 286, č. 199 (1466), 313, č. 217 (1471).

²³ Na př. Fejér, X., 8., 496.

²⁴ Srov. mé Dědické právo str. 23.

²⁵ Fejér, VIII., 6., 152, IX., 1., 549 (1347).

²⁶ Fejér, VIII., 6., 149 (1338).

²⁷ Na př. C. D. P. I., č. 129, str. 193 n. (1346). Nos Capitulum Budensis Ecclesie damus pro memoria, quod Omodeus et Nicolaus filii Johannis filii Lothardi de Warkun pro se personaliter et pro Lothardo, ac Stephano fratribus eorum in nostri presencia constituti, per modum protestationis nobis significare curarunt, quod ipsi cum magistro Nicolao, filio, quondam magnifici viri magistri Nicolai Bani de Lindua in una linea generationi propinqui essent, et fuissent, quia ab uno avo descendissent, cum eodem, quod tempore, et loco oportuno declarare prompti, essent et parati, et ea ratione in

Strany přivádějí si i řadu svědků, kteří jim dosvědčují jejich nedílnost.²⁸ Že ovšem i úřední šetření nastávalo v případech pochybných, zda jsou určité osoby nedílny, o tom máme rovněž v pramenech zprávy.²⁹

Jiným společným charakteristickým rysem nedílu českého a uherského bylo, že mezi nedílnými úmluvou mohlo býti užívání společného majetku upraveno. Právě tak jako v právu českém mohlo nastati t. zv. podělení majetku mezi nedílnými a upraveno tak užívání nedílného majetku, aniž nastalo rozdělení v právním smyslu,³⁰ tak také mohla nastoupiti i v právu uherském podobná úprava vzájemného poměru nedílných příbuzných. Prameny uherské dávají po této stránce lépe nahlédnouti ve vzájemný vnitřní poměr nedílných, poskytujíce možnost srovnáním doplniti nedostatečné často zprávy pramenů ze zemí českých.³¹

Z obou zpráv těchto shora uvedených je patrné, že šlo-li o rozdělení, míněn tím byl rozdíl v právním slova smyslu t. j. rozdíl provedený podle právních předpisů a podle určité formy. Nebyl-li tento rozdíl proveden, pak mohlo býti různě upraveno užívání nedílného majetku. Že toto užívání bylo upravováno je patrné z uvedených zpráv. A přece tato otázka právě v českém právu není ještě řádně osvětlena, ač zprávy pramenů podávají o tom rovněž doklady.³²

Velmi poučno jest porovnání právní pravidla pro rozdělení nedílného majetku jak pro právo české, tak i pro právo uherské. Setkáváme se zde opětne nejen se shodnými termíny,³³ nýbrž také se shodnými pravidly jak pro formální stránku rozdílu, tak také pro způsoby rozdělení samé. A opětne právo uherské obsahuje velmi hojně zpráv a dílčí listy se tu vyskytají ve velkém množství. Právě z nich čerpáme mnoho zpráv nejen pro rozdíl, nýbrž i pro nedíl.

Po stránce formální dál se rozdíl v zemském právu českém několikerym způsobem. Tak zvaný rozdíl zřetelný děje se buď zápisem do desk, nebo vyhotovením listů o rozdělení majetku a nebo konečně rozhod-

omnibus possessionibus ipsius magistri Nicolai, filii Bani hereditariis, empticiis, acquisitis, et qualitercunque habitis, et nominatis, hereditario juris titulo, participes, fieri debent et deberent, et ipse possessiones inter ipsos, essent omnino indiuisse...

²⁸ Fejér, IX., 5., 75 (1375).

²⁹ Fejér, IX., 5., 74 (1375).

³⁰ Cod. ep. Mor. VII., 462 (1346); Libri cit. V., 172, č. 696, VII., 238 »však jsme se s ním nerozdělili než podělení sme učinili«.

³¹ Velmi zajímavou zprávu máme Cod. Arp. VII., č. 303 (1256), Possessiones... quas filij ac nepotes Kelemenus Bani, et filij Woffa inter se sine divisione dimiserunt possidendas tali ordinatione, quod fructus et proventus omnium possessionum predictarum et pertinenciarum ad easdem per duos familiares, quos temporibus progressivis vno consensu ad hoc deputaverint, colligantur, et equamiter inter ipsos filios et nepotes Kelemenus Bani et Commitis Woffa diuidantur.

³² Srov. Lib. cit. II., 462, č. 142 cf. 436, č. 371, 437, č. 372.

³³ V právu uherském mluví se o divisio nebo divisio et separatio Cod. Arp. VIII., 364, č. 246 (1271).

nutím rozhodčích osob.³⁴ Způsoby tyto vyvinuly se proto, aby rozdělení majetku stalo se bezesporným a proto dávána přednost úřednímu rozdělení před deskami se zápisem do desk oproti rozdílu před přátely. Jiným způsobem vznikal t. zv. rozdíl tajný jako rozdíl zcela mimořádný, který ovšem způsoboval uvedené spory, zda určité osoby jsou nedílny.

I po této formální stránce nalézáme analogie v právu uherském v rozdělení nedílného majetku.

V právu uherském nesetkáváme se ovšem s právním ústavem zemských desk, ale přece je zde analogie s českým rozdílem v tom, že rozdělení nedílného majetku dalo se také za účasti úředních osob a za zvláštních způsobů úředního řízení, které měly podobně jako zápis deskový učiniti rozdíl v budoucnosti bezesporným.

Rozdělení v právu uherském účastní se buď členové kapitul³⁵ nebo úředníci královi,³⁶ nebo obojí.³⁷ Někdy sám král účastní se úředního výkonu rozdělení nedílného tím, že se před ním rozdíl děje a král potvrzuje také rozdíl svou listinou.³⁸ Zvláště je tomu v těch případech, kde příbuzný obrací se na krále přímo se žádostí, aby rozdíl byl proveden.³⁹ Nebo král sám nařizuje příslušné kapitule, na jejímž území nedílný majetek byl, aby vyslala k dělícím se příbuzným svého zástupce spolu s osobou králem vyslanou, aby tyto osoby byly přípustny při dělení.⁴⁰

Při dělení přítomni jsou i sousedé pozemků, které se dělí.⁴¹ Děje se tak ovšem proto, že sousedům náleží retracts sousedský.

Kapitola vydávala o dělení příbuzných list v podobě listu otevřeného.⁴² Tento list nazýval se litterae divisionales.⁴³ V českém právu vyskytá se cedule dílčí nebo list dílčí. Dílčí list uherský uložen byl u kapituly, aby po př. mohl být vydán jeho opis.⁴⁴ Dílčí listina měla velkou důležitost a bývala proto obnovována před kapitulou na žádost některé ze stran v té podobě, jak byla vystavena.⁴⁵ O těchto dílčích listinách vyskytají se

i jiná ustanovení ve smlouvách stran, které se dělí.⁴⁶ Děje se tak proto, že o tyto listiny velmi často vyskytají se spory.⁴⁷

Kromě tohoto rozdílu v právu uherském jedním ze způsobů, jak se dělilo nedílné jmění, byl také rozdíl rozhodnutím osob rozdílných. Strany, které se dělily, vyvolily si určité osoby, kterým svěřovaly rozhodnutí o rozdílu.⁴⁸ Tyto osoby, které dělily majetek za souhlasu stran, nazývaly se divisores,⁴⁹ v českém právu nazývaly se rozdílníci nebo rozdělníci.⁵⁰ Je tu tudíž plná analogie s právem českým.

Nejčastěji v dílčích listinách uherských čteme, že byly to rozpory a nesváry, které mezi nedílnými příbuznými vznikly a které byly příčinou, proč docházelo k dělení.⁵¹ Byly to na př. případy, kdy příbuzný svého nedílného příbuzného vylučoval z užívání nedílného majetku,⁵² ale ovšem mohly to býti i případy jiné. Rozdělení nedílného majetku tyto spory ukončovalo a bylo vlastně výslednicí snahy po rodinném míru. A proto právě v dílčích listinách je vytýkáno, že mír a láska bratrská působila při ukončení sporů o dělení majetku.⁵³

Zvláštní případ dělení nastával v právu českém, když se dělil syn s otcem. Otec ponechával si díl veškerého nedílného majetku a syn musel dáti i majetek nově nabytý v dělbu. Tak vedle synů účastní se při dělbě i otec jedním dílem. Rozdíl dál se v právu českém vzájemnou dohodou otce i synů, při čemž ovšem vývoji podlehl oprávnění synovo žádati o rozdíl otce, neboť v 16. století syn tohoto oprávnění pozbyl.⁵⁴ Otec může však sám za souhlasu synů rozdělit majetek, po př. učiniti tak při pořizování na případ smrti.⁵⁵

V právu uherském rovněž otci vedle synů připadal jeden díl z rodinného majetku a tento díl rovnal se dílu synovu.⁵⁶ Rozdíl mezi otcem

⁴⁶ Fejér, IX., 3., 203 (1360).

⁴⁷ Fejér, IX., 3., 203 (1360).

⁴⁸ Cod. Arp., VIII., 353, č. 239 (1271); H. Oklev. 267, č. 251 (1363), ... in dicta possessione ipsorum Mochyla et Bodusfalva perpetuam fecisse divisionem per ordinationem probrorum et nobilium virorum per ipsos conductorum; Fejér, VIII., 1., 180, č. 41.

⁴⁹ Fejér, VIII., 3., 748 (1334).

⁵⁰ Mareš, Ars dictandi, (1900), str. 28.

⁵¹ Fejér, V., 3., 174 (1283); IX., 1., 530 (1347), VIII., 6., 120 (1331); C. D. P. III., č. 111 (1338).

⁵² Fejér, X., 6., 786 (1426).

⁵³ Quod propter bonum pacis et vinculum fraternitatis, talem inter se perpetuam super quibusdam terris, seu possessionibus ipsorum hereditariis... divisionem fecissent. Fejér, V., 2., 307 (1275); srov. Fejér, VIII., 3., 654 (1332); IX., 4., 526 (1373); Cod. Arp. VIII., 247, č. 168 (1269).

⁵⁴ Kadlec, Nedíl, 92, mé Dědické právo, str. 19 násl.

⁵⁵ Je to t. zv. directa patrimonialia divisio, Rel. t. t. I., 536, J. 10 (1391).

⁵⁶ Jako příklad může posloužit listina M. Str. III., 534-5, č. 701 (1344)... comes Nicolaus, filius Pauli de Bodugazunfalua, una cum Nicolao, Johanne et Georgio, filiis suis, coram nobis personaliter constituti, sunt confessi viva voce, quod ipsi possessionariam porcionem eorum totam... ipsos iure hereditario attingentem... inter se... in quatuor partes divisissent quoequales (!). C. D. P. I., č. 16 (1239) Fejér, X., 8., 216 (1386); C. D. P. VII., 452, č. 407 (1432).

a syny děje se v právu uherském rovněž vzájemnou dohodou a lze proto souditi, že synové měli nárok, aby jim díl nedílného majetku byl dán.⁵⁷ Odděluje-li se jen jeden z více synů, pak ostatní bratři vyslovují s tím souhlas.⁵⁸ I v právu uherském ovšem vyskytají se příklady, že otec v posledním pořízení rozděluje nedílný majetek, při čemž sám si ponechává jeden díl vedle synů.⁵⁹

Byli-li vzdálenější příbuzní nedílňi, pak dělili se v právu českém podle jednotlivých generací, na základě práva representačního. Tento způsob dělení je mezi příbuznými uplatňován v právu českém v dílčích listinách⁶⁰ a předepsán pak velmi jasně v zemských zřízeních.⁶¹

Velmi jasně tato zásada uplatněna je v právu uherském. V dílčích listech uherských je mnohá podrobnost, jak se rozdíl právě v těchto případech dál. A nebude proto nezajímavo opětně některé zprávy z pramenů uherských uvést.

Bylo-li při rozdílu v právu uherském více příbuzných v nedílu, pak následovalo dělení rovněž podle jednotlivých generací.⁶² Zkoumalo se, zda příbuzní, kteří se měli dělit pocházejí od jednoho děda, po případě kolik dědů tvořilo nedíl těch příbuzných, kteří chtějí nyní se rozdělit. V pramenech uherských jsou zajímavé doklady podivuhodně přesně dosvědčující při dělení postup příbuznosti od prvních nedílných předků.⁶³

Mezi vzdálenějšími příbuznými rozhodovala tudíž linie od společného předka,⁶⁴ při čemž v jednotlivých liniích opětně byl rozhodujícím stupeň vzdálenosti. Prameny se vyjadřují, že dělení děje se »per modum proximitatis et per lineam consanguinitatis«⁶⁵ nebo »juxta gradum et lineam«.⁶⁶

V dílčích listinách pak shledáváme to vyjádřeno i tím, že třeba osob bylo více, rozdělených částí je méně.⁶⁷

⁵⁷ C. D. P. I., č. 16 (1239). *Fejér*, X., 8., 216 (1386), M. Str. III., 534-5, č. 701 (1344).

⁵⁸ Cod. Arp. IV., 344, č. 220 (1289)... quam diuisionem ijdem Beke, Pethew et Poton et Rap fratribus suis, principaliter volentibus, permitentibus et consencientibus acceptauit...

⁵⁹ C. D. P. I., č. 13 (1237), č. 16 (1239), M. Str. III., 534-5 (1344), č. 701.

⁶⁰ Na př. Cod. ep. Mor. VII., 461.

⁶¹ *Kadlec*, Rodinný nedíl, 97.

⁶² M. Str. I., 324, č. 402 (1237)... ipsa terra sibi cedente ex diuisione, que fieri consueuit per singulas generaciones in Hungaria...

⁶³ *Fejér*, IV., 3., 45 (1261) ex uno progredientes; Cod. Arp. V., č. 47 (1292)... ab vno auo sunt exorti... C. D. P. V., 357, č. 244 (1488)... ab una Auia propinqua videlicet linea consanguineitatis processissent... C. D. P. III., č. 110 (1338)... in Septem partes diuidissent, videlicet ad Auos... Mon. Str. II., 615, č. 677 (1309)... de vno auo descendentes... de auo secundo succedentes... de auo tercio emanatus...

⁶⁴ *Fejér*, IV., 3., 45 (1261)... ex vno auo progredientes... C. D. P. V., 367, č. 244 (1488)... ab una Auia propinqua videlicet linea consanguineitatis processissent...

⁶⁵ C. D. P. VII., 26-27, č. 24 (1243).

⁶⁶ C. D. P. IV., 354 (1449), 353, ... juxta ramum et lineam dicte eorum generacionis...

⁶⁷ *Fejér*, VIII., 1., č. 39 (1302). C. Arp. VIII., 367, č. 248 (1271).

Zajímavý příklad poskytuje nám rozdíl z konce 13. století. V něm vidíme, že širší rodinný nedíl rozděluje se nejprve na dvě části a pak dělí se o tyto části členové jednotlivých rodin.⁶⁸ Příklad zde uvedený možno uvést jako vzor při rozdílech vůbec.

Tento příklad ze třináctého století ovšem potvrzen je příklady později se vyskytujícími,⁶⁹ takže možno tu souditi na právní pravidlo ustálené.

Mezi členy nedílné rodiny mají zvláštní právní postavení ženy jak v právu českém, tak v právu uherském. Ale o tom bylo by pojednati v souvislosti zvláštní.^{69a}

Při dělbě nedílného majetku v právu českém přijata byla zásada, že mladší volí, když byl starší majetek rozdělil. Tato zásada ovšem není žádnou zvláštností jen v právu českém, přece však udržuje se zde velmi dlouho a objevuje se v plné platnosti.⁷⁰

I v právu uherském, při dělení nedílného majetku, uplatňovala se zásada, že starší dělí a mladší volí. Doslvěčují nám to některé případy, které máme ještě ze 13. století. V nich je vytknuto, že nejstarší bratr rozdělil majetek a dostalo se mu naposledy dílu toho, který zbýval po volbě mladších bratrů.⁷¹ Postup od nejmladšího bývá při rozdílech zcela zřejmý⁷² a to ovšem nejen mezi bratry, nýbrž i při vzdálenějších příbuzných.

V českém právu zemském mohl rozdíl vztahovati se buď na celé jmění aneb mohla býti určitá část vyloučena. V prvním případě šlo o rozdíl úplný, v druhém pouze o rozdíl částečný. Nerozděleny mohly zůstatí jen určité jednotlivé věci, ale mohly také nerozděleny býti i celé vesnice a pozemky a pod.⁷³

⁶⁸ C. D. P. I., č. 40 a 41 č. (1271). V prvé listině vidíme, že se dělí tyto osoby:

Heym, comes	a	Ont
Heym, magister, Petrus, Paulus		Ont, magister.

Jmění se dělí na dvě části. V druhé listině je rozdíl osob: Heym, magister, Petrus, Paulus. Osoby tyto dělí jmění na tři části.

⁶⁹ *Fejér*, X., 6., 160 (1418)... recta et equalis dimidietas prefato magistro Francisco, alia autem equalis dimidietas prenominalis Ladislao, Emerico et Benedicto inter ipsos in tres partes dividende et sequestrande cedere et provenire deberet in porciones...

^{69a} Srov. *Kapras*, Manželské právo majetkové (1908), *Illés*, A magyar házassági vagyonjog az Árpádok korában (1900).

⁷⁰ *Kadlec*, Rodinný nedíl, 96. Srov. *Balzer*, O zadrudze, I. c. 193.

⁷¹ H. Oklev. 169, č. 159 (1299)... quod Henricus et Nycolaus filii Johannis de Barcha, ... quod in tota porcione eorum, ... ad ipsos solos contingenti, ex beneplacito ipsorum talem dictus Henricus inter ipsos fecissent diuisionem quod eandem portionem in duas partes equales diuisissent, ex quibus vnam partem inferiorem... prefatus Nycolaus pro se et pro heredibus suis eligendo percepisset... reliqua alia pars superior... predicto Henrico et suis successoribus iure perpetuo remansisset habenda et possidenda... Srov. C. D. P. VII., 32, č. 28 (1246).

⁷² *Fejér*, VIII., 1., č. 39 (1302); 2., 271, č. 107 (1320); *Fejér*, VIII., 6., 153 (1338).

⁷³ *Kadlec*, Rodinný nedíl, 78.

I v právu uherském dělily se buď všechny věci mezi příbuzné, tudíž i movitostí i nemovitostí. A tu mohlo býti ustanoveno, že jde o veškero jmění, jak zděděné, tak i nabyté i jmění donační.⁷⁴

Ale ovšem rozdíl nemusel býti také úplným. Zvláště jmění nově nabyté mohlo býti vyňato.⁷⁵ V dílčích listinách v uherských pramenech máme o tom neobyčejné množství zpráv a podrobností.⁷⁶ Jest tu řada ustanovení o tom, které věci mají zůstatí nerozděleny. Lze z toho souditi, že ustanovení tohoto druhu bývala obvyklými a že byl tento způsob často používán.

Při dílčích listech v českém právu vyskytají se různé klausule, kterými se účastníci rozdílů zavazují ku vzájemné pomoci, že nebudou si vzájemně škoditi a p.⁷⁷ Těmito doplňky mělo býti zaručeno provedení rozdílů a mělo také býti zabráněno v budoucnosti sporům mezi příbuznými.

V právu uherském jsou tyto doložky velmi vyvinuty, tím více, protože nebylo tu tak zaručeno provádění rozdílů jako v právu českém zápisem do desk. V dílčích listech uherských bývaly doložky, ve kterých si slibovali rozděliti příbuzní vzájemnou pomoc proti tomu, kdo by rozdíl chtěl rušiti,⁷⁸ ale jsou tu doložky i jiného obsahu.⁷⁹

V dílčích listinách uherských velmi důležitým ustanovením dodatečným jest také sankce připojovaná ku konci těchto listů. Sankce tyto měly za účel zaručiti rozděleným osobám, že rozděliti nebude porušeno. V sankcích vyslovuje se často, že osoby propadnou určitou pokutou dříve než spor o obsah dílčí listiny zahájí a že pokutu v sankci ustanovenou bude zaplatiti dříve, než strany spor zahájily, straně, která trvá na ustanoveních dílčích listů.⁸⁰ Pokuta jest ustanovena v různé peněžité výši.

⁷⁴ Cod. Arp. IV., 344, č. 220 (1289) in possessionibus suis hereditariis, acquisitis et empticis (!) . . . srov. Fejér, VIII., 1., 180 (1305).

⁷⁵ Fejér, VIII., 3., 256 . . . diuisionem facere tenerentur inter se, saluis tamen possessionibus eorum emptitiis, ad diuisionem non inclusis . . .

⁷⁶ Zůstává nerozdělena vesnice, Fejér, V., 2., 307 (1275); usedlost Cod. Arp. VIII., 247, č. 168 (1269); určitý díl nemovitostí, Fejér, IX., 1., 604 (1347); X., 5., 359 (1379). Někdy je vytknuta celá řada nerozdělených věcí, Mon. Str. III., 544, č. 716; Fejér, VII., 3., 247 (1358); VIII., 1., 166 (1304); 2., 261; 3., 72, 654; 4., 265 (1337); 5., 73; IX., 1., 533 (1347); X., 1., 236 (1385); Haz. Oklev. 228, č. 214 (1340); C. D. P. I., č. 41 (1271). Mezi nerozdělené věci náležely i mlýny, Fejér, VIII., 4., 346 (1336); 5., 26 (1303); X., 6., 148 (1418). Při tom vytyká se zvláště užitek nerozdělené věci, Fejér, VIII., 4., 126; IX., 1., 784–785 (1350). Také o výkonu patronátního práva je v dílčích listinách řada ustanovení. Fejér, VIII., 2., 249, č. 95 (1320); X., 8., 445 (1339). I o listinách bývala činěna v rozdílů zvláštní opatření, Fejér, VIII., 4., 432–33 (1340); X., 8., 446 (1339). Srov. k tomu Pěč, Rodový byt, l. c. 350 násl.

⁷⁷ Na př. proti evikci Lib. cit. IV., 141, č. 694.

⁷⁸ Fejér, VIII., 3., 257 (1327); 320 (1328); 4., 346 (1338); 433 (1340).

⁷⁹ Na př. Fejér, IX., 4., 286 (1370); X., 6., 593 (1422 z r. 1359).

⁸⁰ Příkladem možno uvést: Cod. Arp. IV., 247, č. 153 (1282) . . . ut si que parcium hanc diuisionem vellet infringere, sex marcas argenti ante litem solvere teneretur parti, que predictam diuisionem teneret et acceptaret. C. D. P. V., 102, č. 86 (1326). Tali obligacionis vinculo partes se innodarunt, quod si qua parcium vel eius posteritas, super iamdicta possessionaria diuisione seu ordinatione processu

Tím ovšem obsah těchto doložek není plně vyčerpán. Vyskytají se i jiného obsahu.⁸¹ Jsou to doložky, které, jak řečeno, směřují k tomu, aby byl obsah listů dílčích utvrzen a nalzáme proto i analogické zjevy u dílčích listů českých také tam, kde dělení se provádí zvl. osobami rozdílnými.⁸²

Rozdělení mezi příbuznými mělo trvati věčně jak v právu českém, tak i uherském. V pramenech se tak vytyká.⁸³ Dříve však než došlo k tomuto definitivnímu rozdělení vyskytá se také rozdělení prozatímní, které mění se po určité době za souhlasu rozdělujících se osob na rozdíl definitivní. Zjev tento vyskytá se opětne nejen v zemském právu českém,⁸⁴ nýbrž i v právu uherském.⁸⁵ Bylo tu snahou, aby v mezidobí došlo ku vzájemné shodě při event. rozporech.

Neméně jest pozoruhodno poznamenati, že právě tak jako v právu českém, tak v právu uherském mohl vzniknouti *umělý rodinný nedíl*. V právu českém byl to t. zv. spolek, kterým tvořil se právní poměr mezi rozdělenými příbuznými aneb mezi osobami nepříbuznými, který podobal se právnímu poměru nedílných příbuzných. Mohl býti ovšem spolek úmluvami stran modifikován, původní však a ryzí jeho účel byl vytvořiti umělý rodinný nedíl,⁸⁶ aby vznikla zároveň dědická posloupnost mezi osobami spolek uzavírajícími.

I v pramenech práva uherského máme řadu příkladů, kdy buď osoby příbuzné rozdělené nebo osoby nepříbuzné uzavírají umělý nedíl, který podobá se rodinnému nedílu. V prvém případě mezi osobami příbuznými rozdělenými děje se to tím způsobem, že úmluvou stran rozděliti nedílného majetku se odvolává, dílčí listy se ruší a nastupuje mezi osobami dřívější právní poměr osob nedílných. O tom v pramenech uherských je zpráva nejedna.⁸⁷ Ale i o druhém případě nalzáme příklady

temporum, contra partem alteram seu posteritatis eius materiam quescionis suscitare attenptaret, Quinquaginta marcas fini argenti, parti in predicta possessionaria diuisione seu ordinatione perseuerati, seu eius posteritatis ante litem ingressum solvere teneretur . . . C. D. P. I., č. 41 (1271), 200 marek; č. 49 (1274); C. D. P. III., č. 220 (1417), 100 marek; VII. 105, č. 77 (1266), 20 marek; l. c. VII., 204, č. 162 (1288), 20 marek; Fejér, IV., 3., 46 (1261); V., 2., 308 (1275), 50 marek; VII., 3., 119, č. 97 (1300), 100 marek; VIII., 1., 580, 40 marek; VIII., 4., 265 (1337), 50 marek; Fejér, IX., 4., 526 (1373); Fejér, X., 6., 593, 10 marek (1422).

⁸¹ Na př. Fejér, VIII., 1., č. 39 (1302); Cod. Arp. VIII., 355, č. 239 (1271); osoba, která poruší rozdíl, má se pokládati za osobu, která podlehla v souboji, Fejér, V., 3., 175 (1283); X., 8., 446 (1339).

⁸² Mareš, Ars dictandi, str. 28.

⁸³ Cod. Arp. VIII., 364, č. 246 (1271); Fejér, VIII., 4., 265, č. 121 (1337); C. D. P. I., č. 152 (1361).

⁸⁴ Kadlec, Rodinný nedíl, 95–96.

⁸⁵ Fejér, VIII., 4., 203 (1336); VIII., 5., 72 (1310). Ovšem, že i v právu polském se vyskytá; Hube, Prawo polskie w 14. wieku, str. 129 n.; Kadlec, Rodinný nedíl, 125.

⁸⁶ O spolku viz zvl. Kalousek, O staročeském právé dědickém, str. 28; Czyblarz, Eheliches Güterrecht, 1883, str. 114; Kadlec, Nedíl, 79, 88 n., a také mé Dědické právo, str. 79 n.

⁸⁷ Fejér, IX., 2., 107 (1351); IX., 6., 153; IX., 7., 565 (1369). O těchto zjevích umělého rodinného nedílu v Uhrách pojednal jsem šíře ve studii »O bratrské adopci v zemském právu uherském do Verböczyova Tripartita« ve Sborníku věd právních a státních, roč. XXVIII.

a možno se tudíž domnívati, že způsob ten nebyl v právu uherském neobvyklým. Jsou tu příklady, kdy jasně se praví, že dvě osoby spojily svá jmění v jedno, aby po smrti jedné nastoupil vzájemný nápad.⁸⁸ Ale máme v právu uherském příklad velmi výmluvný, který uváděje podrobnosti zároveň i velmi charakteristicky mluví o tom právním poměru, jenž vznikne mezi osobami smlouvu uzavírajícími přímo jako o rodinném nedílu.⁸⁹

Z uvedeného srovnání rodinného nedílu českého a uherského objevily se některé podobnosti, které potvrzují, že právo české a uherské byly sobě, pokud šlo o tento právní ústav, velmi blízký. Na to již upozornil Kadlec zřetelem ku Tripartitu. Z vyličeného však také plyne, že uherské právo před Tripartitem lišilo se od práva líčeného nám Verböczym. Právo uherské šlechty před Tripartitem je bohatší ve svých různých formách, jak řečeno, je ryzejší a blíží se původnímu právu, které v Uhrách bylo zvláště před recepcí práva římského. Zkoumání tohoto práva přineslo by jistě užitek studiu práv slovanských. To patrně je i při studiu rodinného nedílu. Neboť byl-li Kadlcem proveden důkaz, že právní pravidla o rodinném nedílu v právech slovanských jsou sobě podobna a uvedli-li jsme v přítomném článku analogie mezi právem českým a uherským, pak ovšem bylo by možno porovnávat i jiná práva slovanská s právem uherským, pokud jde o rodinný nedíl, a zkoumati příčiny objevivších se shod.⁹⁰

⁸⁸ C. D. P. V., č. 120, str. 148 (1366) ... Johannes dictus darabus filius dominici de sancto Georgio, Comitatus Komaroniensis ... Ladislaus filius Nicolai de Kendertow vniuersas possessiones et possessionarias eorum porciones bona et res quaslibet in unum commissuissent, in alterum ipsorum, si quem ex ipsis, decedere contingeret orbatum heredum solacio, pleno Jure deuoluendas ...

⁸⁹ Fejér, X., 7., 230—232 (1430): ... »quod predicti Johannes et Stephanus, filij Emerici prenotati, ipsorum vniversa et singula castra, tenuta, possessiones, oppida, villas, thelonea, tributa, aquas, aquarumque decursus, piscinas, molendina, siluas, nemora, rubeta, campos, terras cultas et incultas, fenitia, prata, et eorum pertinencias vniuersas, in quibuscunque Comitatus et locis ... (následuje podrobný výpočet nemovitostí) ... Johanni et Nicolao, filys predicti Comitatus Siculorum, fratribus eorum patruelibus, annuissent, tradidissent et assignassent; ymmo annuerunt, tradiderunt, et assignarunt coram nobis, perpetuo et irreuocabiliter tenend. possiden. et habendas; e converso vero prefati Johannes et Nicolaus fratres predicti, filij Petri de Peren, Comitatus Siculorum, similiter vniversa, et singula, ipsorum castra, nec non tenuta, possessiones ... Johanni et Stephano, fratribus vterinis filijs annotati Emerici de dicta Peren eorumque heredibus et heredum successoribus, simili modo annuissent, tradidissent, et assignassent, ymmo annuerunt, tradiderunt, et assignarunt, coram nobis, perpetuo et irreuocabiliter tenend. possidend. et habend. ita, et taliter quod ambe partes predictae castra tenuta, nec non possessiones, opida, villas, telonea, tributa, et singulas eorum pertinencias taliter et tali modo pariter et insimul, habere, tenere, seruare, eisdemque vti et gaudere, debeant et teneantur ac si in ipsos, et in ipsorum heredes, coniunctim, iuxta laudabilem et approbatam, Regni Hungarie legem et consuetudinem ab vno Patre seu vno Auo essent et forent iure successor. et hereditario deuolute.

⁹⁰ Seznam zkratk: AČ = Archiv český; Kovachich, Vestigia = Vestigia Comitatorum apud Hungaros, 1790; Fejér = Fejér, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis; C. D. P. = Codex diplomaticus patrius; H. Oklev. = Hazai Oklevéltár; Cod. Arp. = Codex diplomaticus Arpadianus continuatus; M. Str. = Monumenta Strigoniensia; Erben, Regesta = Erben, Emler, Regesta Bohemiae et Moraviae; Cod. ep. Mor. = Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae; Lib. cit. = Libri citationum et sententiarum, ed. Brandl, Bretholz.